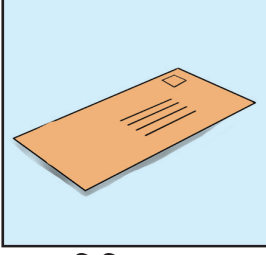
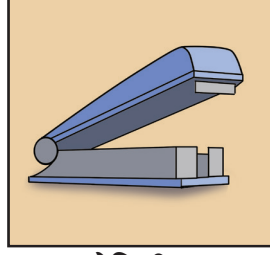

उपयुक्तवस्तूनि ।

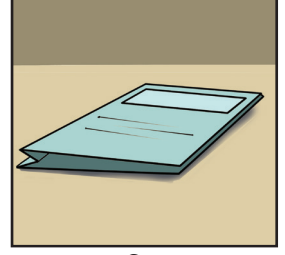
पिहितपत्रम्

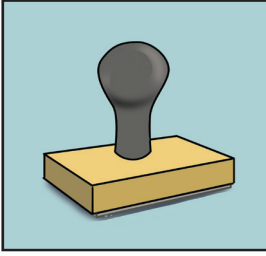
योजिनी

सन्दंशः

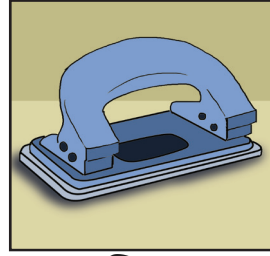
सञ्चिका

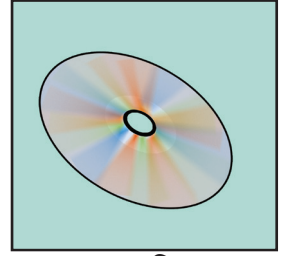
मृदुमुद्रा

मूल्याङ्कः

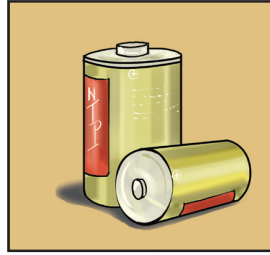
रन्ध्रिका

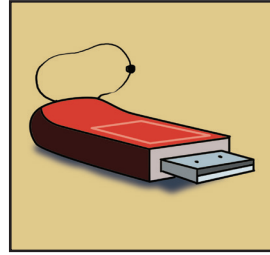
सान्द्रमुद्रिका

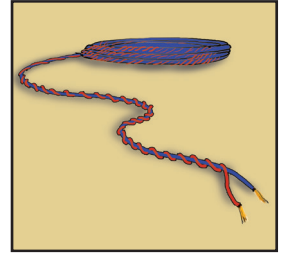
संश्लेषपट्टिका

विद्युत्कोषः

स्मृतिशलाका

तन्त्रीः

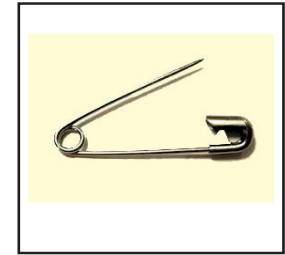
दृश्यफलकम्

अक्षरफलकम्

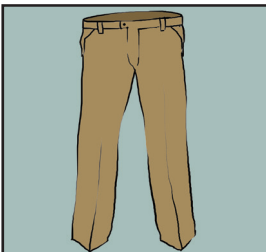

पाथेयपात्रम्

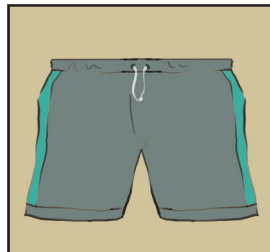

वस्त्रसूचिः

वस्त्राणि ।

ऊरुकम्

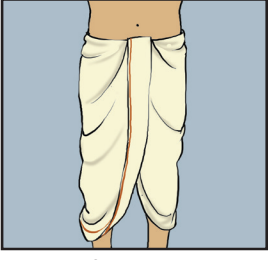
अर्धोरुकम्

युतकम्

पादस्यूतः

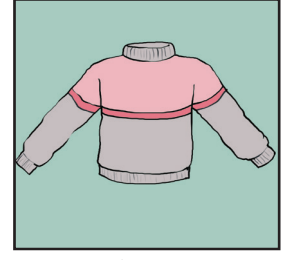
धौतवस्त्रम्

शाटिका

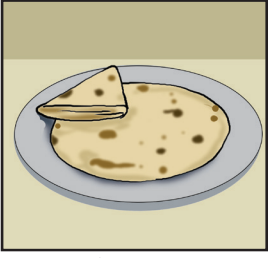

राङ्गवस्त्रम्

स्वेदकः

खाद्यपदार्थाः ।

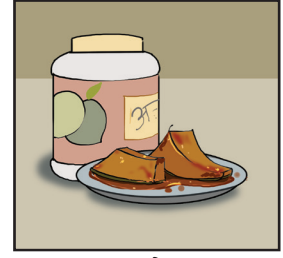
रोटिका

शाकम्

सूपः

अवलेहः

पर्पटम्

ओदनम्

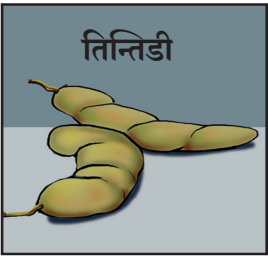

पायसम्

कुण्डलिका

रुचयः ।

तिन्तिडी

आम्ला

मरीचिका

कटुः

कारवेल्लम्

तिक्तम्

आमलकम्

कषायम्

मधुरा

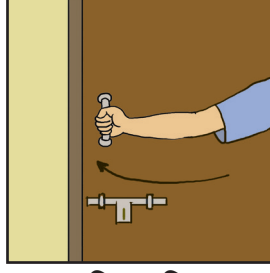

लवणम्

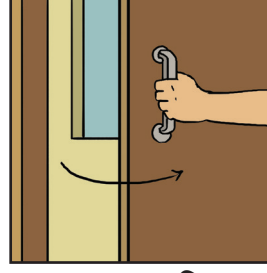
क्रिया: ।

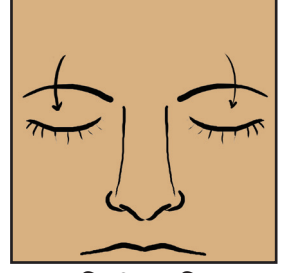
स्थगयति

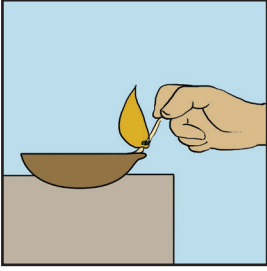
पिदधाति

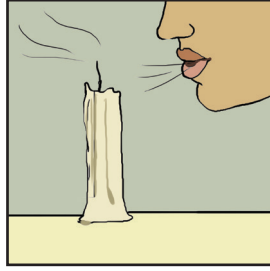
उद्घाटयति

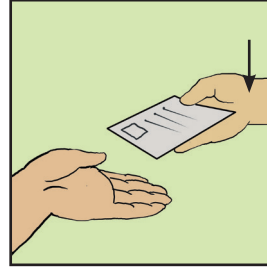
निमीलयति

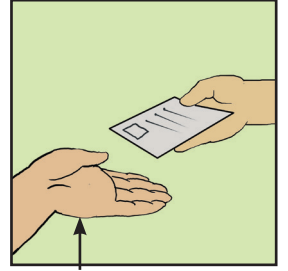
ज्वालयति

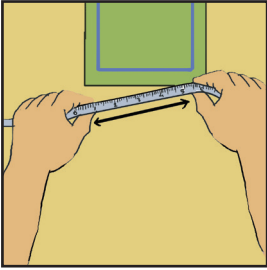
निर्वापयति

ददाति/यच्छति

गृह्णाति

माति

अन्विष्यति

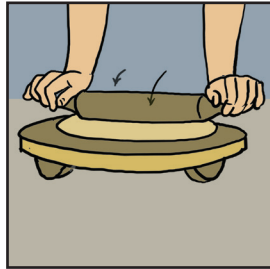
परीक्षते

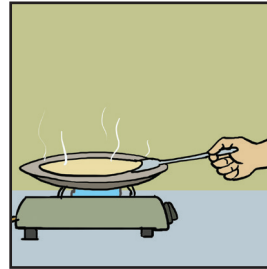
चिनोति

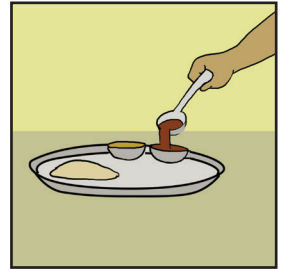
मर्दयति

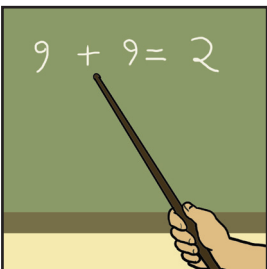
वेल्लयति

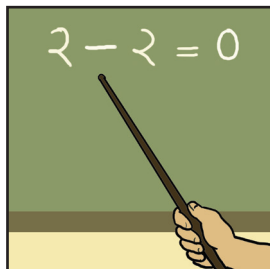
भर्जयति

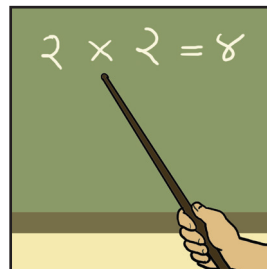
परिवेषयति

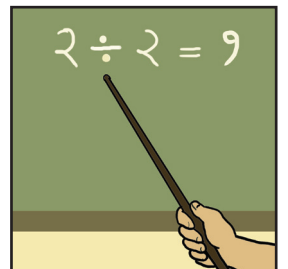
सङ्कलयति

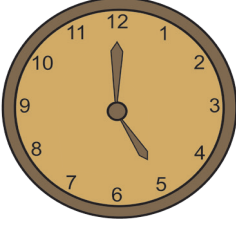
व्यवकलयति

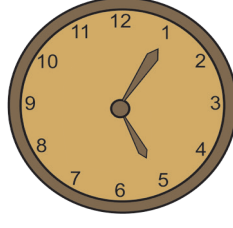
गुणयति

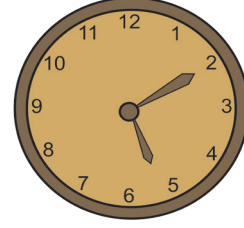
भाजयति

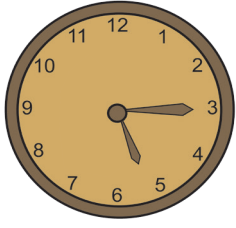
पञ्चवादनम्
०५.००

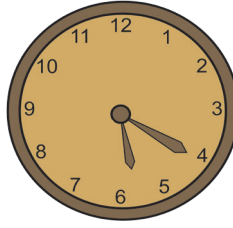
पञ्चाधिक-पञ्चवादनम्
०५.०५

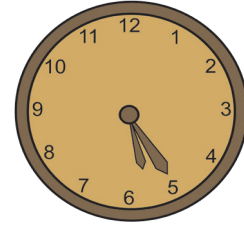
दशाधिक-पञ्चवादनम्
०५.१०

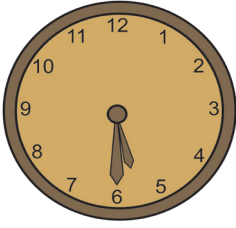
सपाद-पञ्चवादनम्
०५.१५

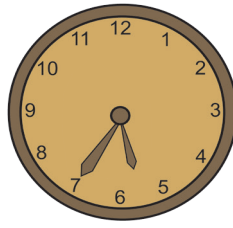
विंशत्यधिक-पञ्चवादनम्
०५.२०

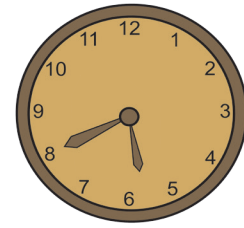
पञ्चविंशत्यधिक-पञ्चवादनम्
०५.२५

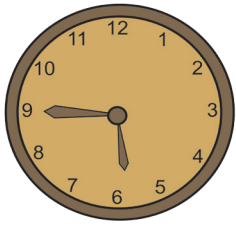
सार्ध-पञ्चवादनम्
०५.३०

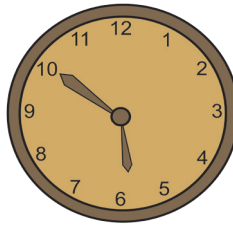
पञ्चत्रिंशदधिक-पञ्चवादनम्
०५.३५

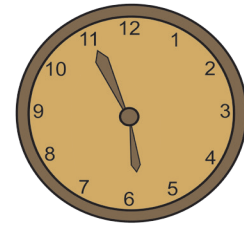
चत्वारिंशदधिक-पञ्चवादनम्
०५.४०

पादोन-षड्वादनम्
०५.४५

दशोन-षड्वादनम्
०५.५०

पञ्चोन-षड्वादनम्
०५.५५

कक्षायाः सोमवासरस्य समयसरणिः ।

(समयसरणिम् उपयुज्य वाक्यानि वदत)

तासिका	समयः	विषयः
०	१२.२० तः १२.३०	प्रार्थना
१	१२.३० तः ०१.१०	मराठीभाषा
२	०१.१० तः ०१.४५	गणितम्
३	०१.४५ तः ०२.२०	संस्कृतभाषा
४	०२.२० तः ०२.५५	विज्ञानम्
	०२.५५ तः ०३.२५	मध्य-विरामः
५	०३.२५ तः ०४.००	इतिहासः
६	०४.०० तः ०४.३५	आङ्ग्लभाषा
७	०४.३५ तः ०५.१०	भूमितिः
८	०५.१० तः ०५.४०	शारीरिकशिक्षणम्

दशमीकक्षायाः छात्राणां कृते अभ्यासनियोजनम् ।

स्वयमध्ययनसमयतालिका ।

क्रमाङ्कः	विषयः	समयः	अङ्कैः लिखत
१	गणितम्	प्रातःकाले सार्धपञ्चवादनतः दशाधिकषड्वादनपर्यन्तम् ।	
२	मराठीभाषा	प्रातःकाले विंशत्यधिक-अष्टवादनतः दशाधिकनववादनपर्यन्तम् ।	
३	विज्ञानम्	प्रातःकाले सार्धनववादनतः सपाद-दशवादनपर्यन्तम् ।	
४	संस्कृतभाषा	प्रातःकाले पञ्चविंशत्यधिक-दशवादनतः एकादशवादनपर्यन्तम् ।	
५	सा. शास्त्रम्	सायङ्काले दशाधिक-सप्तवादनतः दशो-अष्टवादनपर्यन्तम् ।	
६	आङ्ग्लभाषा	रात्रौ दशाधिक-अष्टवादनतः पादोन-नववादनपर्यन्तम् ।	

क्रीडत-नन्दत

सङ्ख्याक्रीडा

एकं द्वे त्रीणि... इति क्रमेण सर्वे मिलित्वा शतपर्यन्तं सङ्ख्याः वदेयुः । ततः पुनः तदेव आवर्तनीयम् । परन्तु अस्मिन् अवसरे सर्वाः विषमसङ्ख्याः शिक्षकः एव वदेत् । छात्रैस्तु केवलं समसङ्ख्याः वक्तव्याः । अग्रिमे आवर्तने शिक्षकः समसङ्ख्याः वदेत्, बालाश्च विषमसङ्ख्याः वदेयुः । एतेन सङ्ख्याभ्यासः सुष्ठु भवति ।

सङ्ख्यालेखनम्

छात्राणां गणद्वयं करणीयम् । शिक्षकस्य समीपे कृष्णफलकं भवेत् । शिक्षकः यदा सूचयति तदा प्रतिगणम् एकः क्रीडकः अग्रे आगत्य कृष्णफलकस्य पुरतः तिष्ठेत् । शिक्षकः संस्कृतेन काश्चित् सङ्ख्यां वदेत् । तौ शीघ्रातिशीघ्रं तां सङ्ख्यां कृष्णफलके लिखेताम् । यः आदौ लिखति तस्मै गणाय एकः अङ्कः दातव्यः । (सङ्ख्यां देवनागरीलिप्या रोमन्-लिप्या वा लेखितुम् अर्हन्ति ।) – क्रीडावल्ली-पुस्तकात् ।

पुनःस्मारणम् तथा अभ्यासः ।

१. सङ्ख्याः ।

क) सङ्ख्याः अङ्कैः लिखत ।

षट्त्रिंशत्, नवसप्ततिः, सप्तनवतिः, त्र्यशीतिः, पञ्चदश
त्रिचत्वारिंशत्, त्रयस्त्रिंशत्, द्विषष्टिः, षण्णवतिः, चतुरशीतिः ।

ख) सङ्ख्याः अक्षरैः लिखत ।

१६, ७५, २३, ५६, ६, १००,
८०, ४४, ६७, ९३

ग) सङ्ख्याः अक्षरैः लिखत ।

२, १२, २२, ३२, ४२, ५२,
६२, ७२, ८२, ९२

घ) सङ्ख्याः अक्षरैः लिखत ।

८, १८, २८, ३८, ४८, ५८,
६८, ७८, ८८, ९८

२. लकारं लिखत ।

- तत्प्राप्तुं यतस्व । = लोटलकारः
- अहं प्रसन्ना भविष्यामि । = ...
- काकः उपादिशत् । = ...
- सः मृगं बन्धनात् व्यमुञ्चत् । = ...
- मित्रं छिन्धि मम बन्धनम् । = ...

- स मूल्यं मह्यं दद्यात् । = ...
- आत्मा कृतार्थतां लभताम् । = ...
- त्वं रचनां द्रष्टुं शक्नोषि । = ...
- आचार्यः तं प्रणनाम । = ...
- वयं वृत्त्यर्थं कार्यरताः स्याम । = ...

३. त्वान्तं/ल्यबन्तम् अव्ययं निष्कासयत ।

यथा

क. वीरेन्द्रः खेलित्वा गृहम् आगच्छत् ।

खेल्(१प.प.) +
क्त्वा

लङ्लकारः
प्र.पु.ए.व.

वीरेन्द्रः अखेलत् गृहम् आगच्छत् च ।

लङ्लकारः
प्र.पु.ए.व.

लङ्लकारः
प्र.पु.ए.व.

२. अहं गणेशं प्रणम्य

प्र+नम् (१प.प.)
ल्यबन्त

अहं गणेशं प्रणमामि

लट्लकारः
उ.पु.ए.व.

मोदकं खादामि ।

लट्लकारः
उ.पु.ए.व.

मोदकं खादामि च ।

लट्लकारः
उ.पु.ए.व.

- छात्राः स्नात्वा शालां गच्छन्तु ।
- त्वं प्रातराशं कृत्वा औषधं पिबेः ।
- मानसी श्लोकम् उदित्वा उपाविशत् ।
- महिला नर्तित्वा गायति ।

- अहं पुष्पाणि विचित्य मालां गुम्फामि ।
- अर्णवः गुरुम् उपगम्य नम्रतया अवदत् ।
- नरः सम्यक् वीक्ष्य कार्यं कुर्यात् ।
- यूयं कार्याणि प्रारभ्य पूर्णतां नयत ।

४. स्म निष्कासयत । यथा

मृगः काकः च निवसतः स्म । न्यवसताम् स्म ।

नि + वस्
(१प.प.)
लट्लकारः
प्र.पु.द्वि.व

नि + अवसताम्
इ + अ = य
लङ्लकारः
प्र.पु.द्वि.व

चन्द्रः राजते स्म ।

राज् (१आ.प.)
लट्लकारः
प्र.पु.ए.व

अराजत स्म ।

राज् (१आ.प.)
लङ्लकारः
प्र.पु.ए.व

- प्रजाः पशुवत् जीवन्ति स्म ।
- माता पुत्रस्य पालनं करोति स्म ।
- माता पुत्रस्य विवाहविषये चिन्तयति स्म ।
- स्तुतिगायकाः प्रसन्नाः भवन्ति स्म ।

५. लकारं परिवर्तयत । यथा -

त्वं धनुः त्यज । (लट् लकारे) → त्यजसि

त्यज् (१प.प.)
लोटलकारः
म.पु.ए.व

त्यज् (१प.प.)
लटलकारः
म.पु.ए.व

सः व्यमुञ्चत् । (विधिलिङ्लकारे) → विमुञ्चेत्

वि + मुच्-मुञ्
(६प.प.)
इ + अ = य
लङ्लकारः
प्र.पु.ए.व

वि + मुच्-मुञ्
(६प.प.)
विधिलिङ्लकारः
प्र.पु.ए.व

- १) अहं प्रसन्ना भविष्यामि । (विधिलिङ्)
- २) जनाः धान्यबीजानि अवपन् । (लोट्)
- ३) सर्वे प्रजाजनाः सन्तुष्टाः अभवन् । (लृट्)
- ४) शृगालः मृगेण सह मित्रताम् ऐच्छत् । (लट्)

- ५) मे आत्मा कृतार्थतां लभताम् । (विधिलिङ्)
- ६) ग्रन्थालये नैकानि पुस्तकानि सन्ति । (लङ्)
- ७) सः अचिन्तयत् । (लोट्)
- ८) शिशिर-ऋतौ तडागे कमलं व्यकसत् । (लट्)

६. वचनं परिवर्तयत ।

यथा- चारणाः स्तुतिं गायन्ति । (एकवचने)

↓ ↓
चारणः स्तुतिं गायति ।

- १) मृगः सस्यम् अखादत् । (बहुवचने)

↓ ↓
..... सस्यम् ..... ।

- २) जनाः न सन्तुष्टाः । (एकवचने)

↓ ↓
..... न ..... ।

- ३) धेनुः मञ्चे आगच्छति । (द्विवचने)
- ४) कर्षकः बीजात् फलं लभते । (बहुवचने)
- ५) सः गृहात् निरगच्छत् । (बहुवचने)
- ६) ते शिष्याः उच्चैः अवदन् । (द्विवचने)
- ७) सा पुस्तकं पठितुं प्रारभते । (बहुवचने)
- ८) अहं रथात् अवतरामि । (द्विवचने)
- ९) त्वं इमं तण्डुलं विभज । (बहुवचने)

७. 'भवान्' स्थाने 'त्वम्'/'त्वं' स्थाने 'भवान्' योजयत ।

सर्वनाम	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः
युष्मद्	त्वम्	युवाम्	यूयम्	मध्यम-पुरुषः
भवत्	भवान्/भवती	भवन्तौ/भवत्यौ	भवन्तः/भवत्यः	प्रथम-पुरुषः

यथा - त्वम् तण्डूलान् आनय । → भवान् तण्डूलान् आनयतु ।

८. कारकपरिचयं कुरुत ।

विभक्तिः	कारकम्	विभक्तिः	कारकम्
प्रथमा	कर्ता	चतुर्थी	सम्प्रदानम्
द्वितीया	कर्म	पञ्चमी	अपादानम्
तृतीया	करणम्	सप्तमी	अधिकरणम्

यथा- कवयः काव्यानि रचयन्ति । (कारकम्-कर्ता)

१. हरिः लेखनीं यच्छति ।
२. वृक्षात् फलं पतति ।
३. बालाः कन्दुकेन क्रीडन्ति ।
४. वने व्याघ्रः वसति ।
५. माता बालकाय मोदकं यच्छति ।

९. प्रातिपदिकं लिखत ।

यथा- नर्तक्यौ-नर्तकी । तस्य-तद् (पुं./नपुं.)
विष्णवे-विष्णु । इयम्-इदम् (स्त्री.)

नामानि	सर्वनामानि
क्षत्रियाणाम्, अग्रौ, रज्ज्वा, नायिकया, सरस्वत्यै, गुणिनः, संन्यासिनः, नद्याम्, अध्वना, भस्म, वस्तुभ्याम्, भ्रातरौ, पशुभिः, दुर्वाससा, उषसि, मह्याम्, वारिणि, रिपुषु, पन्थाः, शक्तिमान्,	तेषाम्, मत्, सा, सर्वेभ्यः, अस्याः, अयम्, युवयोः, एतस्मिन्, कया, यस्मै, ताभिः, सर्वस्मात्, अनयोः, भवत्याः, भवन्तौ, मह्यम्